UNED 2: DATA AM BROSIECT BYWYDAU IFANC

Ystod oedran: disgyblion 9-13 oed

Amlinelliad
Bydd y dysgwyr yn ystyried yr hyn y mae angen ei wneud yn dda mewn bywyd a'r gwahaniaeth rhwng yr hyn yr ydych ei angen a'r hyn yr ydych yn dymuno ei gael. Byddant yna'n ystyried sut y byddent yn gwario arian cymuned a sut y gallai data hwyluso eu penderfyniadau. Nesaf, bydd y dysgwyr yn cael eu cyflwyno i Bywydau Ifanc a byddant yn dechrau ystyried sut y caiff y data a gesglir yn ystod y prosiect hwn eu defnyddio gan lywodraethau a sefydliadau (fel Oxfam) er mwyn cefnogi cymunedau. Yn olaf, bydd y dysgwyr yn defnyddio dulliau o sicrhau bod data'n fwy gweledol er mwyn archwilio a chyflwyno data am "ddefnydd o amser" o gymunedau Bywydau Ifanc. Byddant yn cymharu data ynghylch "y defnydd o amser" ar gyfer bechgyn a merched, a hefyd ar gyfer plant sy'n byw mewn cymunedau gwledig a chymunedau dinesig a byddant yn trafod rhesymau posibl am unrhyw wahaniaethau.

Amcanion dysgu
- Datblygu sgiliau defnyddio meddalwedd delweddu data i gyflwyno a chymharu defnydd dyddiol o amser i blant yng nghymunedau prosiect Bywydau Ifanc.
- Deall y gwahaniaeth rhwng "anghenion" a "dymuno" a bod yn ymwybodol nad yw rhai pobl ledled y byd yn gallu cael gafael ar "anghenion" sylfaenol.
- Datblygu sgiliau ar gyfer gweithio mewn grŵp i drafod syniadau a gwneud penderfyniadau.
- Gwybod beth yw Bywydau Ifanc a deall y ffyrdd y gallai llywodraethau a sefydliadau ddefnyddio data a gesglir yn ystod y prosiect hwn.

Deilliannau dysgu
- Bydd dysgwyr yn defnyddio meddalwedd delweddu data i gyflwyno a chymharu data "defnydd amser" gan blant yn y cymunedau sy'n rhan o brosiect Bywydau Ifanc.
- Bydd dysgwyr yn rhestru rhai pethau y mae "angen" i ni fod yn eu gwneud yn dda mewn bywyd.
- Bydd dysgwyr yn gweithio gydag eraill mewn grŵp i raddio blaenoriaethau gwario ar gyfer cymuned ddychmygol.
- Bydd dysgwyr yn nodi tebygrwydd a gwahaniaethau yn y defnydd dyddiol rhwng gwahanol grwpiau o bobl ifanc, yn ogystal ag archwilio rhesymau posibl dros y rhain.

Cwestiynau allweddol
- Sut fyddech chi'n cyflwyno'r data hwn?
- Beth sydd ei angen arnom i wneud yn dda mewn bywyd?
- Sut fyddech chi'n gwario arian cymuned? Pa ddata allai eich helpu i benderfynu?
- Beth yw Bywydau Ifanc?
- Pa debygrwydd a gwahaniaethau sydd mewn bywyd bob dydd a'r defnydd o amser rhwng gwahanol grwpiau o blant o'r cymunedau Bywydau Ifanc?

Adnoddau
- *Sioe sleidiau pŵer data: sleidiau* 14 i 32
- Taflenni adnoddau: *1. Dyma Afework; 2. Dyma Tufa; 3. Dyma Ravi; 4. Dyma Harika; 5. Dyma Luz; 6. Dyma Manuel; 7. Dyma Hung; 8. Dyma Lien; 9 Y defnydd o amser - rhyw; 10. Y defnydd o amser – ardaloedd dinesig a gwledig.*
- Taflenni gweithgareddau: *1. Rhannu'r amser; 2. Siart bar ynghylch y defnydd o amser cyfranwyr prosiect Bywydau Ifanc*
- Taenlenni: *1. Y defnydd o amser a rhyw; 2. Y defnydd o amser ac ardaloedd dinesig a gwledig*

Nodyn pwysig am yr addysgu
Awgrymiadau yw'r gweithgareddau a'r adnoddau hyn a allai gefnogi eich addysgu yn hytrach na'i lywio. Gall fod angen mewnbwn addysgu ychwanegol i ddatblygu gwybodaeth, sgiliau a dealltwriaeth y dysgwyr o rai o'r cysyniadau hyn. Tybir y bydd athrawon yn dewis rhannu'r gweithgareddau mewn uned dros fwy nag un wers.

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

Gweithgaredd 2.1 *(20 munud)* (Gweithgaredd cychwynnol dewisol*)*

Beth y mae angen i ni ei wneud yn dda mewn bywyd?

- Dangoswch sleid 15. Gofynnwch i'r dysgwyr: *Beth y mae angen i ni ei wneud yn dda mewn bywyd?*
    - Gofynnwch i'r dysgwyr feddwl am y cwestiwn ar eu pen eu hunain am funud.
    - Rhowch ddau funud i'r dysgwyr gymharu eu hatebion.
    - Treuliwch ychydig o funudau yn rhannu awgrymiadau'r dysgwyr fel grŵp cyfan. *You might like to record their ideas on the board or on separate sticky notes.*
- Treuliwch ychydig o amser yn meddwl am y gwahaniaeth rhwng "anghenion" a "dymuniadau". Gofynnwch i'r dysgwyr ystyried y pethau y maent yn meddwl y mae arnom eu gwir angen i fyw. Gofynnwch i'r dysgwyr ystyried eu syniadau eto a gofyn: *Pa rai o'r rhain sy'n "anghenion" a pha rai sy'n "ddymuniadau"? Efallai y bydd angen i chi atgoffa'r dysgwyr i ystyried materion fel teulu, lloches, diogelwch, addysg, chwarae, meddyginiaeth, cyfeillgarwch ac ati.*
- Gofynnwch i'r dysgwyr a ydynt yn meddwl bod pawb yn y byd yn gallu cael gafael ar yr holl bethau y mae arnynt eu hangen. Ymhlith y cwestiynau trafod posibl y mae:
    - *Pam yr ydych yn meddwl hyn?*
    - *Am ba resymau y gallai rhai pobl fod heb yr holl bethau y mae arnynt eu hangen?*
    - *Sut y gallai hyn effeithio ar fywydau pobl?*

Gweithgaredd 2.2 (30 mun)

Rhannu'r arian

- Trefnwch y dysgwyr yn grwpiau cyfartal o bedwar neu bump. Eglurwch fod y bobl ym mhob grŵp bellach yn cynrychioli arweinwyr cymuned rywle yn y byd.
- Trafodwch beth allai fod ei angen ar eu cymunedau neu am wario arian arnynt, megis addysg, iechyd, mynediad i ddŵr a glanweithdra, tai, trafnidiaeth a chyfleusterau hamdden.
- Dangoswch sleid 16 a rhowch gopi A3 i bob grŵp o *Rhannu'r arian* a 30 cownter neu sticeri lliw cylchol bach. Eglurwch fod y cownteri'n cynrychioli faint o arian sydd gan eich cymuned. Mae'r blychau'n dangos rhai o'r gwahanol feysydd y gallai fod angen i gymunedau wario arian arnynt. Mae un blwch yn wag i ddysgwyr lenwi eu syniad eu hunain ar gyfer maes gwariant posibl.
- Gofynnwch i'r dysgwyr rannu eu cownteri neu sticeri ymhlith y gwahanol flychau (meysydd gwariant) i ddangos pa gyfran o arian eu cymuned y byddent yn ei wario ar bob maes.
- Pwysleisiwch, er nad oes atebion cywir neu anghywir, y bydd manteision ac anfanteision i bob dosbarthiad a dylai dysgwyr rannu eu harian fel y credant orau. Eglurwch y gall dysgwyr osod cymaint neu gyn lleied o gownteri ym mhob maes ag y dymunant, ac y gallant hefyd benderfynu peidio â gwario unrhyw arian ar rai o'r meysydd. Os oes gan ddysgwyr yn yr un grŵp syniadau gwahanol, rhaid iddynt negodi i ddod i benderfyniad ar y cyd.
- Caniatewch amser i'r dysgwyr rannu eu syniadau fel dosbarth cyfan. Gallai dysgwyr symud o amgylch y dosbarth i weld dosbarthiadau grwpiau eraill, neu fel arall, gallai pob grŵp rannu pa faes/meysydd y byddent yn gwario'r arian mwyaf arnynt a pha faes/meysydd y byddent yn

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

gwario leiaf arnynt. Efallai y byddai'n ddefnyddiol tynnu llun o ddosbarthiad pob grŵp i'w gymharu, rhag ofn i ddysgwyr ail-chwarae'r gêm hon yn Uned 3.

- Archwiliwch y dewisiadau y mae dysgwyr wedi'u gwneud a'u rhesymau drostynt. Darperir cwestiynau trafod posibl yn nodiadau sleid 16.
- Tynnwch sylw at y ffaith bod yn rhaid i lywodraethau wneud penderfyniadau ynghylch sut i wario arian neu gyllideb eu gwlad. Maent yn dibynnu ar lawer o wahanol ffynonellau data i wneud eu penderfyniadau. Tynnwch sylw at y ffaith y gall weithiau fod yn anodd dod o hyd i ddata dibynadwy, yn enwedig mewn gwledydd tlotach lle mae llai o arian ac adnoddau i gasglu'r data yn y lle cyntaf. Gall hyn ei gwneud yn anodd i lywodraethau a sefydliadau wneud penderfyniadau effeithiol a gwella bywydau pobl. Gweler y syniadau pellach yn Uned 3 am weithgaredd a awgrymir i archwilio'r agwedd hon yn fanylach.

Gweithgaredd 2.3 (*25 mun*)

Croeso i brosiect Bywydau Ifanc

- Defnyddiwch sleidiau 17 i 18 i roi cyflwyniad byr i'r prosiect Bywydau Ifanc.
- Dangoswch fap y byd ar sleid 19. Gofynnwch i'r dysgwyr a allant ddod o hyd i'r DU a'r pedair gwlad sy'n rhan o brosiect Bywydau Ifanc (Ethiopia, India, Peru a Fiet-nam) ar fap y byd. Cliciwch ymlaen ar y sleid i ddatgelu lleoliadau'r gwledydd hyn.
- Eglurwch fod ymchwilwyr Bywydau Ifanc wedi bod yn casglu data o gymunedau tlotach ym mhob un o'r pedair gwlad. Er bod llawer o bobl yn y gwledydd hyn sy'n byw mewn tlodi, mae pobl hefyd sydd â ffyrdd tebyg o fyw i'r rhai yn y DU.
- Dangoswch sleid 20 a gofynnwch i'r dysgwyr o ba rai o'r pedair gwlad maen nhw'n meddwl y daw'r delweddau hyn (mae'r delweddau i gyd yn dod o un wlad). Anogwch y dysgwyr i roi rhesymau dros eu syniadau. Rhannwch yr ateb cywir (Ethiopia) a gofynnwch i'r dysgwyr a oeddent wedi'u synnu gan unrhyw un o'r delweddau ai peidio. Pa ddelweddau a pham? Defnyddiwch y delweddau gwrthgyferbyniol hyn i bwysleisio ymhellach y pwynt y bydd gwahaniaethau, yn union fel yn y DU, ar draws pob un o wledydd prosiect Bywydau Ifanc, megis mewn tirwedd, hinsawdd ac ansawdd bywyd pobl.
- Dywedwch wrth y dysgwyr fod ymchwilwyr Bywydau Ifanc wedi bod yn casglu llawer o ddata am bobl ifanc a'r cymunedau y maent yn byw ynddynt. Mae'r data hyn yn cael eu defnyddio gan lywodraethau i'w helpu i wneud cynlluniau a phenderfynu ar y ffordd orau o ddefnyddio arian ac adnoddau i gefnogi gwahanol gymunedau a grwpiau o bobl.
- Dangoswch sleid 21 ac eglurwch fod elusennau fel Oxfam hefyd yn defnyddio data gan gynnwys data a gesglir gan y prosiect Bywydau Ifanc. Eglurwch mai gweledigaeth Oxfam yw byd heb dlodi. Mae'n gweithio gyda sefydliadau partner a chymunedau mewn dros 90 o wledydd i ymateb i argyfyngau, cefnogi pobl i gymryd camau tymor canolig a hirdymor i godi eu hunain allan o dlodi ac ymgyrchu i fynd i'r afael ag achosion sylfaenol tlodi. Mae data fel hyn yn helpu Oxfam mewn sawl ffordd wahanol, er mwyn nodi pa wledydd, cymunedau neu grwpiau sydd â'r angen mwyaf am gymorth.
- Eglurwch fod ymchwilwyr Bywydau Ifanc wedi bod yn dilyn rhai o'r 12,000 o blant yn yr astudiaeth yn agosach. Maent wedi treulio amser hir yn eu cymunedau ac wedi cyfweld y plant a'u rhieni yn rheolaidd i gael gwybod mwy am eu bywydau.

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

- Defnyddiwch daflenni adnoddau 1 i 8 i gyflwyno rhai o'r plant dan sylw i'r dosbarth. Gallech wneud hyn fel gweithgaredd dosbarth cyfan neu drefnu dysgwyr yn grwpiau a dosbarthu copïau o broffiliau'r plentyn yn eu plith. Darperir ffotograffau a gwybodaeth am y plant hyn hefyd yn sleidiau 22 i 29.
- Trafodwch ymatebion a syniadau cychwynnol y dysgwyr. Mae cwestiynau posibl (a ddarperir hefyd ar sleid 30) yn cynnwys:
    - *Beth sy'n debyg a beth sy'n wahanol rhwng bywydau'r plant hyn a'ch bywyd eich hun?*
    - *Beth sy'n debyg a beth sy'n wahanol rhwng bywydau'r plant hyn?*
    - *A oes unrhyw wahaniaethau rhwng bywydau'r ddau blentyn o bob gwlad?* Defnyddiwch y cwestiwn hwn i dynnu sylw at y ffaith bod gwahaniaethau rhwng dysgwyr yn eich dosbarth yn union fel y mae gwahaniaethau rhwng plant ym mhob un o wledydd prosiect Bywydau Ifanc. Bydd gwahaniaethau hefyd ymhlith pobl ifanc mewn cymuned.
    - *Yn eich barn chi, beth yw'r rhesymau dros y rhain?* Er enghraifft, gallai rhai gwahaniaethau fod o ganlyniad i fod yn fachgen neu'n ferch; gallai rhai fod yn gysylltiedig â materion fel byw mewn trefi a dinasoedd neu mewn pentrefi a chefn gwlad.
    - **o** *Yn eich barn chi, beth fyddai'r meysydd gorau i wario arian arnynt yn unrhyw un o gymunedau'r plant hyn?* Pam yr ydych yn meddwl hyn? Anogwch y dysgwyr i nodi unrhyw wybodaeth ddefnyddiol ym mhroffiliau'r plant, fel eu mynediad at addysg a gofal iechyd.
    - *Dydy Ravi ddim yn mynd i'r ysgol. A yw hyn yn golygu y dylid gwario mwy o arian yn ei gymuned ar ysgolion ac athrawon nag ar bethau eraill?* Defnyddiwch ymatebion y dysgwyr i dynnu sylw at y ffaith nad yw'r ffaith nad yw Ravi yn mynychu'r ysgol, yn golygu o anghenraid bod pob bachgen yn ei gymuned yn colli'r cyfle i fynychu ysgol. Pwysleisiwch fod data meintiol (sy'n cynnwys rhifau) am gymuned Ravi hefyd yn bwysig ar gyfer gwneud penderfyniadau ynghylch pa feysydd i wario arian arnynt. Mae proffiliau'r plant yn enghreifftiau o ddata ansoddol nad yw'n cynnwys rhifau ond a allai gynnwys geiriau, lluniau, ffotograffau a/neu arsylwadau. Gyda dysgwyr hŷn, efallai yr hoffech ymestyn y drafodaeth hon drwy ofyn pam mae ymchwilwyr yn casglu data meintiol ac ansoddol. Er enghraifft, gallech dynnu sylw at y ffaith y gall data ansoddol alluogi ymchwilwyr i ddod yn fwy ymwybodol o faterion "cudd" neu lai amlwg, nad yw astudiaethau meintiol yn tynnu sylw atynt bob amser. Mae hefyd yn helpu i ddod â'r niferoedd yn y data meintiol yn fyw.

Gweithgaredd 2.4 (*45 mun*)

Cymharu'r defnydd o amser

Noder: Yn ddelfrydol bydd gan ddysgwyr fynediad at gyfrifiadur neu lechen ar gyfer y gweithgaredd hwn.

- Eglurwch, yn union fel y casglodd dysgwyr ddata am y defnydd o amser yng Ngweithgaredd 1.2 (*Sut ydw i'n treulio fy niwrnod?*), mae ymchwilwyr Bywydau Ifanc hefyd wedi bod yn casglu data am sut mae'r bobl ifanc yn y cymunedau hyn yn treulio eu hamser. Dangoswch sleid 31 ac eglurwch mai dyma'r categorïau defnydd amser a ddefnyddiodd yr ymchwilwyr. Trafodwch unrhyw debygrwydd a gwahaniaethau rhwng y categorïau hyn o ran defnydd amser a'r rhai a ddefnyddir gan ddysgwyr yng Ngweithgaredd 1.2.

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

- Gofynnwch i'r dysgwyr pam eu bod yn credu bod y data hwn wedi'i gasglu a sut y gallai llywodraethau a sefydliadau ei ddefnyddio yng ngwledydd Bywydau Ifanc. Noder: Bydd y dysgwyr yn trafod y cwestiwn hwn yn fyr ar ddiwedd Gweithgaredd 1.2.
- Eglurwch fod ymchwilwyr Bywydau Ifanc hefyd wedi bod yn ymchwilio i weld a yw'r defnydd o amser yn wahanol i ferched a bechgyn, neu i bobl ifanc sy'n byw mewn ardaloedd dinesig a gwledig. Gofynnwch i'r dysgwyr pam eu bod yn credu y gallai'r data hyn fod yn ddefnyddiol. Tynnwch sylw at y ffaith y bydd y math hwn o ddata yn helpu llywodraethau a sefydliadau i benderfynu pa gymorth sydd ei angen ar wahanol gymunedau neu grwpiau o bobl ifanc.
- Rhannwch y dysgwyr yn barau a rhowch fynediad i bob pâr at gyfrifiadur neu lechen. Rhowch gopi electronig o'r *Defnydd o amser a rhyw* i hanner y dosbarth (Taenlen 1) a'r hanner arall gopi o'r *Defnydd o amser dinesig a gwledig* (Taenlen 2). Os nad oes gennych fynediad at gyfrifiadur gallech ddosbarthu copïau o'r *Defnydd o amser a rhyw* a *Defnydd o amser dinesig a gwledig* (Taflenni adnoddau 9 a 10).
- Trafodwch beth mae'r data'n ei ddangos a pha mor hawdd yw eu deall ar ffurf taenlen neu dabl. Gofynnwch i'r dysgwyr sut arall y gellid cyflwyno'r data hyn. Ymhlith y cwestiynau trafod posibl y mae:
  - *Yn eich barn chi, beth mae'r data'n ei ddweud wrthych?*
  - *Pa mor hawdd yw dehongli'r data hyn ar ffurf taenlen neu dabl?*
  - *Sut arall y gellid arddangos y data hyn?*
  - *Pam y gallem fod eisiau gweld y data hyn ar ffurf wahanol?*
- Eglurwch fod delweddu data yn golygu cynrychioli data ar ffurf weledol, er enghraifft drwy ddefnyddio llun, graff neu siart. Tynnwch sylw at y ffaith y gall delweddu data helpu i gyfleu data'n effeithiol drwy eu gwneud yn ddiddorol ac yn haws eu deall.
- Cefnogwch eich dysgwyr i ddefnyddio cyfrifiadur i ddychmygu rhywfaint neu'r cyfan o'r data hyn fel y gallant gymharu'n hawdd y defnydd o amser o'r gwahanol wledydd, rhwng merched a bechgyn, ac mewn cymunedau dinesig a gwledig. Mae sawl math gwahanol o feddalwedd delweddu data ar gael, gan gynnwys:
  - Microsoft Excel: products.office.com/en-gb/excel
  - Google Sheets: www.google.co.uk/sheets/about/
  - Textease Studio CT toolset: www.rm.com/products/textease
  - CODAP (Platfform Dadansoddi Data Ar-lein Cyffredin): concord.org/projects/codap

  Noder: nid yw'r enghreifftiau uchod yn eiddo i Oxfam a Bywydau Ifanc, ac nid yw Oxfam a Young Lives yn gysylltiedig ag unrhyw un o'r sefydliadau hyn at ddibenion yr adnodd hwn. Nid yw unrhyw farn a fynegir ar y gwefannau hyn, neu gan y sefydliadau hyn, o reidrwydd yn adlewyrchu barn Oxfam a Bywydau Ifanc. Nid yw Oxfam a Bywydau Ifanc yn cymeradwyo unrhyw un o'r pecynnau meddalwedd hyn ar gyfer delweddu data.
- Os nad oes mynediad i gyfrifiadur neu lechen ar gael, rhowch gopi i'r dysgwyr o'r *Defnydd o amser a rhyw* neu *Defnydd o amser dinesig a gwledig* (Taflenni adnoddau 9 a 10). Cefnogwch eich dysgwyr i gyflwyno'r data hyn ar ffurf siart bar. Darperir templed o siart bar yn *Siart bar Defnydd amser Bywydau Ifanc* (Taflen Gweithgaredd 2).

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

- Cofiwch ganiatáu peth amser ar ddiwedd y gweithgaredd i ddysgwyr drafod a myfyrio ar unrhyw debygrwydd a gwahaniaethau y maent wedi sylwi arnynt yn ystod y defnydd dyddiol rhwng plant prosiect Bywydau Ifanc a nhw eu hunain.

  Mae cwestiynau posibl (a ddarperir isod ac ar sleid 32) yn cynnwys:

  - *Pa bethau sy'n debyg a pha bethau sy'n wahanol o ran defnydd plant mewn ardaloedd dinesig ac ardaloedd gwledig o amser, a rhwng defnydd bechgyn a merched ym mhob un o'r pedair gwlad?*
  - *Ydych chi'n meddwl y bydd pob plentyn ym mhob un o'r gwledydd yn gwneud yr un defnydd o amser?* Tynnwch sylw at y pwynt y bydd gwahaniaethau yn y defnydd o amser ymhlith dysgwyr yn y DU yn union fel y bydd gwahaniaethau yn y defnydd o amser rhwng plant yng nghymunedau Bywydau Ifanc a phobl ifanc eraill yn y gwledydd hyn.
  - *Beth sy'n debyg a beth sy'n wahanol rhwng eich defnydd o amser a'ch bywyd bob dydd, a'r bobl ifanc hyn?* Bydd y dysgwyr yn ymchwilio i'w defnydd amser eu hunain yng Ngweithgaredd 1.2.
  - *Yn eich barn chi, beth allai fod y rhesymau dros unrhyw un o'r tebygrwydd a'r gwahaniaethau hyn?*
  - *Ydych chi'n meddwl bod y gwahaniaethau'n deg?*

Gwahaniaethu

- Gwneud pethau'n haws: Delweddu set ddata lai, er enghraifft dim ond y data "Defnydd amser a rhyw" ar gyfer un o wledydd Bywydau Ifanc.
- Gwneud pethau'n anos: Delweddu'r holl ddata "Defnydd amser a rhyw" a/neu "Defnydd o amser trefol a gwledig".

Syniadau Pellach

- Defnyddiwch y clip fideo cysylltiedig (Data *Siarad am Fywydau Ifanc*) i helpu dysgwyr hŷn i gael gwybod mwy am y data a gasglwyd yn ystod y prosiect Bywydau Ifanc. Mae'r fideo hwn yn dangos cyfweliad â Pati, ymchwilydd Bywydau Ifanc. Mae Pati yn trafod y mathau o ddata a gesglir gan Fywydau Ifanc, sut mae'r data hyn yn cael eu casglu a sut y rhennir y data hyn wedyn gyda sefydliadau eraill ac aelodau o'r cyhoedd. Darperir gwybodaeth ategol, cwestiynau trafod awgrymedig a rhestr termau yn nodiadau cefndir y fideo.
- Archwiliwch y defnydd o ddelweddu data mewn papurau newydd a chylchgronau.
- Gallai dysgwyr ddefnyddio meddalwedd cyfrifiadurol i gyfrifo, cymharu a chyflwyno data "defnydd amser" cymedrig ar gyfer bechgyn a merched yn eu dosbarth. *Pa bethau sy'n debyg a pha bethau sy'n wahanol? Beth yw'r rhesymau fod unrhyw wahaniaethau?* Fel gweithgaredd ymestyn, gallai dysgwyr gasglu data "defnydd amser" ar gyfer sampl mwy, fel y grŵp blwyddyn neu'r ysgol. Gallai dysgwyr gyfrifo, cymharu a chyflwyno data "defnydd amser" cymedrig yn ôl rhyw, cyn cymharu'r canlyniadau hyn â data ar gyfer eu dosbarth. Defnyddiwch y gweithgaredd hwn i ysgogi trafodaeth ynghylch pam ei bod yn well defnyddio setiau data mwy na rhai llai.
- Rhowch gynnig ar adnodd Hawliau Plant Oxfam ar gyfer disgyblion 8-11 oed. Meddyliwch yn feirniadol am y gwahaniaethau rhwng beth sydd ei angen ar bobl a beth y mae pobl yn dymuno

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

ei gael. Datblygwch sgiliau Saesneg a dysgu am Gonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn.

  - Gweler: https://www.oxfam.org.uk/cy-GB/education/resources/childrens-rights

- Defnyddiwch adnoddau a gweithgareddau gan y Grŵp Addysg Cyllid Personol i helpu dysgwyr i ddatblygu eu gwybodaeth a'u dealltwriaeth o arian, yn ogystal â'u sgiliau cyllidebu personol.
  - Gweler: www.pfeg.org/
- Rhowch gynnig ar weithgareddau adnoddau Mathemateg *Everyone Counts* Oxfam ar gyfer disgyblion 8-12 oed. Mae'r adnoddau hyn yn defnyddio data Bywydau Ifanc i helpu dysgwyr i ddatblygu eu sgiliau a'u dealltwriaeth o bynciau fel amser a thrin data. Rhowch gynnig ar Uned 1: Sesiwn 5, Uned 2: Sesiynau 1 a 2, ac Uned 3: Sesiynau 2, 3 a 4.
  - Gweler: www.oxfam.org.uk/education/resources/everyone-counts
- Gallai dysgwyr gymharu defnydd amser plant a dysgwyr Bywydau Ifanc sy'n gysylltiedig ag "anghenion" yn erbyn faint o amser sy'n gysylltiedig â'r hyn a ddymunir
- Defnyddiwch dechneg chwarae rôl i archwilio bywydau plant Bywydau Ifanc yn fanylach. Gallai dysgwyr gymryd eu tro i chwarae rhan un o'r plant dan sylw. Gwahoddwch ddysgwyr eraill i ofyn y cwestiynau am eu bywyd ac annog y person sy'n ateb y cwestiynau i seilio ei atebion ar yr wybodaeth ym mhroffil eu plentyn. Lle nad yw'r wybodaeth berthnasol yn cael ei darparu yn y proffil, gall y person sy'n ateb y cwestiynau chwarae'r rhan, gan ddefnyddio ei syniadau ei hun. Gweler *Everyone Counts* Uned 1: Sesiwn 1.
- Trefnwch y dysgwyr yn grwpiau a rhowch gopi o broffil plentyn iddynt. Gofynnwch i'r dysgwyr weithio yn eu grŵp i greu tair ffrâm rewi sy'n dangos gwahanol agweddau ar fywyd eu person ifanc. Gallai dysgwyr gymryd eu tro i ymgymryd â rolau gwahanol fel y person ifanc dan sylw, aelodau o'r teulu, ffrindiau, athrawon, cyflogwyr a gweithwyr iechyd.
  - Gweler Sesiwn 2 o adnodd Oxfam *More or Less Equal*? Adnoddau Saesneg ar gyfer pobl ifanc 11-16 oed i gael cymorth pellach gyda'r gweithgaredd hwn: www.oxfam.org.uk/education/resources/more-or-less-equal-maths

Telerau defnyddio

Hawlfraint © Oxfam GB/Bywydau Ifanc
Gallwch ddefnyddio'r lluniau hyn a'r wybodaeth gysylltiedig i ddibenion addysgol yn eich sefydliad addysgol. Bob tro y byddwch yn eu defnyddio, rhaid i chi gydnabod y ffotograffydd sy'n cael ei enwi ar gyfer y ddelwedd honno, ynghyd ag Oxfam a Bywydau Ifanc. Ni chewch ddefnyddio'r delweddau na'r wybodaeth gysylltiedig i ddibenion masnachol, nac y tu allan i'ch sefydliad addysgol. Mae pob gwybodaeth sy'n gysylltiedig â'r delweddau hyn yn berthnasol i'r dyddiad a'r adeg y cafodd y gwaith prosiect hwnnw ei gyflawni.

Rhannu'r arian

Taflen gweithgaredd 1

Addysg
(fel adeiladu ysgolion neu hyfforddi mwy o athrawon)

Gofal Iechyd
(fel adeiladu ysbytai neu hyfforddi mwy o ddoctoriaid, nyrsys a deintyddion)

Cludiant
(fel adeiladu ffyrdd, rheilffyrdd a llwybrau beicio neu ddarparu rhagor o drenau a bysiau)

Cyfleusterau hamdden
(fel adeiladu pyllau nofio, caeau chwarae a chanolfannau chwaraeon)

Gofalu am yr amgylchedd
(fel diogelu bywyd gwyllt, plannu coed neu ailgylchu gwastraff)

Gofalu am bobl
(fel darparu cymorth ar gyfer yr henoed a phobl anabl)

Tai
(fel adeiladu tai newydd)

Cadw pobl yn ddiogel
(fel yr heddlu neu'r gwasanaeth tân)

Mynediad at ddŵr a glanweithdra
(fel adeiladu pibellau dŵr neu drin carthffosiaeth)

Eich syniad:

_____

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

OXFAM

Dyma Afework

Taflen adnodd 1

Fy enw i yw Afework (*A-fee-work*) ac rydw i'n fachgen 12 oed. Rydw i'n byw yn Addis Ababa, prifddinas Ethiopia. Bu farw fy mam pan oeddwn yn saith mlwydd oed a bu farw fy nhad pan oeddwn yn ddeg oed, felly rydw i'n blentyn amddifad. Rydw i'n byw gyda'm brawd hŷn, Bekele, a'm cefnder Addisu.

Mae Addisu yn 26 oed ac mae fel brawd hŷn a thad i mi. Mae'n gweithio fel llafurwr dyddiol gyda sefydliad llywodraeth, gan ddadlwytho tryciau pan fyddant yn dod â siwgr.

Rydw i'n caru pêl-droed!

Cydnabyddiaeth y llun: © Bywydau Ifanc/Aida Ashenafi

Nid oes gan Addisu waith bob amser ac mae'n poeni sut y bydd yn gofalu amdanom. Mae gen i chwaer hŷn hefyd. Mae hi'n gweithio yn y Dwyrain Canol felly dydw i ddim yn gallu ei gweld hi'n aml iawn. Weithiau mae'n anfon arian yn ôl i Ethiopia i'n helpu.

Rydw i'n colli fy rhieni a'm chwaer. Mae bywyd yn anodd i blant amddifad ond gwn fod pobl eraill yma sy'n waeth eu byd na fi.

Rydym yn byw mewn clos gyda 12 tŷ wedi'u hadeiladu o amgylch cwrt. Mae'r tai yn perthyn i'r cyngor lleol (*kebele*) ac maent wedi'u hadeiladu o fwd a phren. Mae'r teuluoedd i gyd yn rhannu tair cegin a chwe *latrine*. Mae gan ein tŷ waliau gwyn a dim ond un ystafell fawr ydyw. Mae'r ystafell yn dywyll ond mae gennym drydan ar gyfer goleuadau a theledu a pheiriant fideo. Mae'r ystafell wedi'i rhannu'n ddwy gan lenni. Ar un ochr i'r llen mae gwely pren mawr. Ar yr ochr arall mae cypyrddau ac offer cegin. Mae dau flwch hefyd ar gyfer storio ein dillad a'n dillad gwely.

Rydw i'n mynd i ysgol breifat. Does dim rhaid i mi dalu unrhyw ffioedd ysgol gan fy mod yn amddifad. Rydw i'n hoffi mynd i'r ysgol. Mae'r athrawon yn ein helpu os nad ydym yn deall. Os nad yw myfyriwr sy'n gweithio'n galed yn deall rhywbeth, bydd yr athro/athrawes yn rhoi benthyg ei lyfr ei hun iddynt astudio gartref. Mae llawer o glybiau ysgol megis clwb iechyd, clwb hawliau plant a chlybiau chwaraeon. Yr wyf yn aelod o'r clwb hawliau plant. Derbyniodd bob un ohonom lyfryn am hawliau. Darllenwn y rhain i'r plant eraill ddwywaith yr wythnos.

Rydw i'n siarad Amharic, sef iaith swyddogol Ethiopia. Rydw i'n Gristion Uniongred ac rydw i'n mynd i'r eglwys bob dydd Sul. Yn fy amser hamdden rydw i'n hoffi chwarae pêl-droed gyda fy ffrindiau a gwylio'r teledu. Pan fydda i'n hŷn rydw i eisiau bod yn feddyg neu'n chwaraewr pêl-droed. Hoffwn fod yn feddyg i helpu pobl. Neu hoffwn fod yn chwaraewr pêl-droed oherwydd fy mod wrth fy modd gyda phêl-droed!

Gair allweddol

- Ystyr *latrine* yw toiled neu gyfleuster symlach a ddefnyddir fel toiled. Nid oes bowlen fel rheol a gallai fod mor syml â thwll yn y ddaear.

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

OXFAM

Dyma Seble

Taflen adnodd 2

Fy enw i yw Seble (*Seb-lay*). Rydw i'n credu fy mod yn 12 oed ond dydw i ddim yn hollol siŵr. Rydw i'n byw gyda'm teulu mewn pentref mewn ardal *wledig* o fewn talaith Oromiya yn Ethiopia. Mae gen i saith brawd (pump hŷn a dau iau) ac un chwaer hŷn. Mae gennym dŷ eithaf bach gyda buarth mawr lle rydym yn aml yn ymgynnull gyda ffrindiau a chymdogion i yfed coffi a sgwrsio. Mae tri o'm brodyr eisoes yn briod ac yn byw oddi cartref.

Dechreuais fynd i'r ysgol pan oeddwn yn wyth oed. Rydw i'n dal i fynd i'r ysgol ond rwyf ar ei hôl hi o ystyried fy oedran. Bu'n rhaid i mi roi'r gorau i'r ysgol am flwyddyn pan oeddwn ym mlwyddyn un. Roedd hyn yn rhannol oherwydd fy mod yn sâl ond hefyd am nad oedd fy rhieni'n gallu fforddio prynu llyfrau ysgol i mi. Collais ychydig o ysgol ym Mlwyddyn Dau hefyd oherwydd aeth fy mam yn sâl a bu'n rhaid i'm chwaer a mi ofalu amdani.

Nid yw fy iechyd fy hun wedi bod yn dda. Roedd twbercwlosis arnaf pan oeddwn i'n chwech oed ac nid wyf yn hollol iach o hyd. Yr wyf hefyd wedi cael malaria ddwywaith. Rydw i'n sâl o leiaf ddwywaith y flwyddyn ond nid wyf ond wedi bod i'r ganolfan Iechyd unwaith. Nid oedd gan fy rhieni ddigon o arian i fynd â mi ar yr adegau eraill pan oeddwn yn sâl.

Os gallaf fynd i'r ysgol uwchradd, bydd yn rhaid i mi fynd i fyw gyda fy mam-gu yn y dref agosaf. Mae fy chwaer hŷn eisoes wedi gwneud hyn.

Rydw i'n helpu fy mam lawer yn y tŷ, gan lanhau a gwneud coffi, bara ac *injera*. Dysgais i wneud coffi pan oeddwn i'n bedair oed! Rwyf hefyd yn nôl coed tân a dŵr. Rydw i'n hoffi casglu coed tân. Mae fy ffrindiau a fi'n siarad ac yn dweud jôcs wrth i ni gerdded i'r mynydd ac oddi yno i gasglu coed tân.

Yn y llun yma rydw i'n lladd gwair gyda'm ffrind.

Cydnabyddiaeth y llun: © Bywydau Ifanc/Antonio Fiorente

Ers i mi fod yn 11 oed rwyf hefyd wedi bod yn gweithio'n rhan-amser fel llafurwr, yn gwneud gwaith fel plannu neu gasglu llysiau. Rydw i'n gweithio gyda merched eraill mewn grŵp ac mae'r cyflog rydym yn ei dderbyn yn dibynnu ar nifer y llinellau llysiau rydyn ni'n eu casglu. Rydym yn gweithio hyd at wyth awr y dydd. Ar ôl gwaith rydym yn sgwrsio gyda'n gilydd.

Fel arfer, byddaf yn gweithio dau neu dri diwrnod yr wythnos ar ôl ysgol, gan ddibynnu pryd mae gwaith ar gael. Am hyn rydw i'n ennill 6 bir (tua £0.18) y dydd. Weithiau rwyf hefyd yn gwerthu bara i ennill arian i fy nheulu. Rydw i'n helpu ar fferm y teulu hefyd, yn graeanu corn ar gyfer bara, ac yn chwynnu *teff*.

Hoffwn fod yn athrawes pan fyddaf yn hŷn. Nid wyf eisiau priodi'n ifanc ond credaf y bydd fy rhieni'n mynnu mod i'n gwneud hynny. Hoffwn aros hyd nes y byddai'n 19 oed.

Geiriau Allweddol

- Caiff y gair *gwledig* ei ddefnyddio i ddisgrifio ardal yng nghefn gwlad.
- Math o fara fflat yw *Injera*
- *Teff* yw'r enw ar y cnwd a dyfir ar gyfer creu *injera*.

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

Dyma Ravi

Taflen adnodd 3

Dyma fi'n bwyta fy nghinio. Rydw i gan amlaf yn bwyta reis a *dahl*.

Cydnabyddiaeth y llun: © Bywydau Ifanc/Farhatullah Beig

Fy enw i yw Ravi (*Rav-y*) ac rydw i'n fachgen 13 oed. Rydw i'n byw mewn pentref yn nhalaith Andhra Pradesh yn India gyda fy rhieni a'm brodyr. Mae fy nai hefyd yn byw gyda ni; mae'n fab i'm chwaer hŷn. Mae fy nheulu a fi'n dod o grŵp o bobl o'r enw y *Scheduled Castes*. Fe'n gelwir hefyd yn *Dalits*.

Bu'n rhaid i mi roi'r gorau i'r ysgol dair blynedd yn ôl i ennill arian i helpu fy nheulu i dalu dyled o 20,000 rupee (tua £195). Rwyf bellach yn gweithio'n llawn amser fel gweithiwr cymorth ar fferm. Rydw i'n casglu cnau daear, yn clirio cerrig o'r caeau ac yn gwneud gwaith tymhorol arall fel torri glaswellt.

Astudiais hyd nes yr oeddwn ym Mlwyddyn 5 ac rydw i'n cofio mynd i'r ysgol pan oeddwn yn ddeg oed. Roeddwn i'n arfer chwarae gyda'r plant eraill a thynnu lluniau ar y wal. Arferai eraill ddweud y gallwn dynnu llun yn dda iawn. Enillais wobr am fy llun unwaith. Roedd yn flwch mawr gyda pheniau a phethau eraill ynddo. Rydw i'n dal i'w gadw'n ddiogel. Nid aeth yr un o'm rhieni i'r ysgol ond mae fy mrawd yn mynd. Mae'n astudio'n dda.

Mae'n rhaid i mi godi am 5.00am i lanhau'r sied wartheg, ysgubo'r llawr a nôl dŵr. Rydw i'n gadael i weithio yn y caeau am 9.00am ac yn dod yn ôl tua 3.00pm pan fyddai'n bwyta reis a *dah*l i ginio. Gyda'r nos rydw i'n aml yn helpu gyda thasgau fel casglu coed tân neu fynd i'r siop i brynu bwyd i swper. Weithiau rydw i'n gwylio'r teledu neu'n chwarae marblis gyda fy ffrindiau.

Ar ddydd Sul rydw i'n treulio'r diwrnod yn ymlacio gartref. Rydyn ni'n bwyta cyw iâr neu gig dafad ac weithiau rydyn ni'n mynd i'r sinema.

Mae'n rhaid i fi a'm brawd hŷn hefyd helpu i ofalu am fy nai a phlant eraill fy chwaer. Rydw i'n helpu fy nai yn y boreau a'r nosweithiau, gan roi bath iddo, ei wisgo a mynd ag ef i'r ysgol tra bo fy rhieni yn y gwaith.

Pan fydd dyled ein teulu'n cael ei thalu, rydw i'n gobeithio gallu mynd i'r ysgol eto. Rydw i'n credu y dylai plant fy oedran i fynd i'r ysgol.

Geiriau Allweddol

- Mae system wartheg India yn dyddio yn ôl filoedd o flynyddoedd ac mae'n parhau'n bwysig iawn ym mywyd bob dydd heddiw. *Scheduled Castles* (a elwir hefyd yn *Dalits*) a *Scheduled Tribes* (a elwir hefyd yn *adivasis*, pobl frodorol India) yw'r cymunedau mwyaf difreintiedig, ac maent yn aml yn byw mewn ardaloedd tlawd sy'n cynnig y mynediad mwyaf prin at wasanaethau iechyd ac addysg.
- Yn aml caiff *dahl* neu ffacbys eu defnyddio ar gyfer coginio cawl trwchus sy'n bryd bwyd cyffredin iawn.

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

Dyma Harika

Taflen adnodd 4

Fy enw i yw Harika (*Har-i-ka*) ac rydw i'n ferch 12 oed. Rwyf yn byw mewn pentref yn nhalaith Telangana yn India. Fi yw'r unig ferch yn fy nheulu. Mae gen i ddau frawd, un yn hŷn ac un iau. Mae fy mrawd hŷn yn aros gyda modryb sy'n byw gerllaw. Mae'n rhaid i mi weithio'n galed i helpu fy mam gartref. Rydw i'n ysgubo'r llawr, yn golchi'r llestri, yn coginio ac yn troelli cotwm. Mae'n rhaid i mi hefyd nôl dŵr mewn potiau o dap stryd yng nghefn ein tŷ. Does dim rhaid i'm brawd iau wneud unrhyw waith tŷ.

Yr wyf wedi gorfod gwneud mwy a mwy o waith yn ystod y misoedd diwethaf. Anafodd fy nhad ei goes mewn damwain ffordd ac ni all weithio felly mae'n rhaid i'm mam dreulio rhan helaeth o'i hamser yn gweithio yng nghaeau'r teulu.

Mae'n rhaid i mi weithio'n galed i helpu fy mam gartref.

Cydnabyddiaeth y llun: © Bywydau Ifanc/Farhatullah Beig

Fel y rhan fwyaf o'r plant yn fy mhentref i, mae'n rhaid i'm brawd a fi weithio yn y caeau yn ystod y tymor cotwm. Weithiau mae plant o bentrefi cyfagos hefyd yn dod i helpu. Rhaid *peillio'r* cotwm. Mae angen yr arian a wnawn ar bawb yn y pentref drwy werthu'r cotwm. Mae'r gwaith yn galed, yn boeth ac weithiau'n beryglus. Mae rhai plant yn mynd yn sâl o'r plaladdwyr y mae'r oedolion yn eu chwistrellu ar y cnydau. Mae perygl hefyd o nadroedd. Cefais fy mrathu ar fy nhroed un tro.

Rydw i'n mwynhau'r ysgol ac yn meddwl bod addysg yn bwysig. Os nad ydym yn cael ein haddysgu, nid ydym yn gwybod dim. Felly, os awn i'r ysgol, gallwn ddysgu am bob peth.

Yn yr ysgol rydw i'n chwarae gemau gyda fy ffrindiau fel sgipio a *kho kho*. Weithiau rydw i'n gwylio'r teledu yn nhŷ cymydog gyda'r nos.

Rydw i'n poeni am golli ysgol pan fydd yn rhaid i mi weithio yn y meysydd. Yn ystod y cyfnod hwn, byddaf yn aml yn codi am 4.00am fel y gallaf astudio cyn mynd i'r gwaith. Mae fy ffrind Salma yn lwcus gan nad oes yn rhaid iddi weithio yn y caeau nac yn y cartref ac mae hi'n gwisgo ffrogiau del.

Er bod yn rhaid i mi weithio yn y meysydd weithiau, fi oedd yr unig fyfyriwr yn fy nosbarth i gael fy newis ar gyfer ysgoloriaeth genedlaethol. Roedd yn rhaid i mi sefyll arholiad ar gyfer hyn. Rydw i'n falch fy mod wedi cael fy newis ac rydw i'n ddiolchgar i'm hathrawes a wnaeth fy hyfforddi ar ôl ysgol.

Pan fydda i'n hŷn, hoffwn fod yn athrawes fel fy ewythr. Fodd bynnag, ni allaf ond astudio hyd at flwyddyn deg yn yr ysgol yn fy mhentref. Hoffai fy rhieni i mi barhau ar ôl blwyddyn deg ond byddai'n rhaid i mi fynd i'r ysgol mewn pentref arall.

Geiriau Allweddol

- Golyga *peillio* fod y paill wedi'i drosglwyddo i'r stigma, ofwl neu flodyn neu blanhigyn, gan ganiatáu ffrwythloni.
- Gêm boblogaidd i'w chwarae ar yr iard yn India yw *Kho kho* ac mae'n debyg i tag.

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

OXFAM

Dyma Manuel

Taflen adnodd 5

Rydw i'n helpu pobl eraill ar eu tir yn y prynhawn ar ôl ysgol.

Cydnabyddiaeth y llun: © Bywydau Ifanc/Sebastian Castañeda

Fy enw i yw Manuel (*Man-wel*) ac rydw i'n fachgen 12 oed. Rydw i'n byw mewn pentref gwledig yn ucheldiroedd yr Andes yn Peru. Mae fy nheulu'n *Quechua*. Dyma'r prif grŵp *brodorol* yn Peru. Rydw i'n byw gyda fy nwy chwaer, tri brawd, rhieni a mam-gu. Mae fy nheulu i gyd yn bwysig iawn i mi ac rydw i'n dod ymlaen yn dda gyda'm brodyr a'm chwiorydd. Mae gennym hefyd ieir, defaid, mochyn a buwch yn ogystal â chi, cath a thwrci!

Yn ein cymuned mae llawer o blanhigion, adar, coed, anifeiliaid a bryniau. Mae'n lle hardd. Mae ein tŷ i lawr llwybr cul, ychydig oddi ar y brif ffordd. Mae'n dŷ adobe deulawr. Mae Adobe yn ddeunydd traddodiadol a wneir o dywod a chlai. Mae cegin ar wahân hefyd wedi'i gwneud o gardbord rhychog.

Mae fy rhieni'n gweithio'n galed. Mae fy mam yn gweithio o ddechrau'r bore tan yn hwyr gyda'r nos. Mae hi'n coginio ar fferm ac yn gwneud tasgau yn y cartref. Mae gan fy nhad sawl swydd. Mae'n gweithio ar y fferm yn hau indrawn, ac fel gweithiwr adeiladu. Mae hefyd yn gweithio yn y goedwig law yn dewis dail *coca*.

Rydw i'n helpu fy rhieni yn y tŷ ac ar y fferm. Yr wyf yn falch fy mod yn gallu gwneud hyn. Rydw i'n gwybod sut i bilio tatws a choginio. Rydw i hefyd yn gwybod sut i weithio ar y fferm. Dysgodd fy modryb fi am fod fy nhad i ffwrdd. Rwyf hefyd yn gweithio i bobl eraill ar eu tir. Rydw i'n gweithio am ychydig oriau bob dydd, yn y prynhawniau ar ôl ysgol. Rydw i'n gofalu am foch, yn casglu coed tân ac yn cynaeafu indrawn, gwenith a *quinoa*.

Rydw i'n cael fy nhalu tua 10 sole (tua £2.16) am brynhawn o waith. Rydw i'n rhoi'r arian rydw i'n ei ennill i'm mam. Mae'n gwneud i mi deimlo'n dda. Yn fy amser hamdden rydw i'n chwarae pêl-droed, pêl-foli a phêl-fasged. Rydw i wedi dysgu reidio beic yn ddiweddar. Rydw i hefyd yn hoffi mynd i'r eglwys.

Rydw i wedi bod yn mynd i'r ysgol ers pan oeddwn yn bump oed. Rydw i'n dal i fod ym Mlwyddyn 4 yn yr ysgol gynradd ond mae'r rhan fwyaf o blant fy oedran ym Mlwyddyn 6 neu yn eu blwyddyn gyntaf yn yr ysgol uwchradd. Collais lawer o ddosbarthiadau y llynedd oherwydd fy mod yn gweithio felly roedd yn rhaid i mi ail-wneud y flwyddyn. Rydw i'n hoffi fy ystafell ddosbarth a'r holl bosteri ar y waliau. Rydw i hefyd yn hoffi fy athrawes oherwydd ei bod yn ein hannog i ddysgu. Hoffwn fod yn beiriannydd neu'n athro pan fyddaf yn hŷn. Hoffwn deithio hefyd!

Geiriau Allweddol

- Y *Quechua* yw un o grwpiau *brodorol* Peru. Dyma'r bobl wreiddiol a oedd yn byw yn Peru cyn i'r Sbaenwyr gyrraedd yn yr unfed ganrif ar bymtheg. Gydol hanes maent yn aml wedi cael eu trin yn annheg ac wedi wynebu anfanteision yn eu bywydau.
- Caiff y term *gwledig* ei ddefnyddio i ddisgrifio ardal yng nghefn gwlad
- Cnwd pwysig yn Peru yw *coca*. Mae pobl yn cnoi'r dail ac yn eu defnyddio ar gyfer gwneudte a hefyd ar gyfer creu meddyginiaeth draddodiadol.
- Grawn yw *quinoa* sydd wedi cael ei dyfu yn yr Andes ers miloedd o flynyddoedd.

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

OXFAM

Dyma Luz

Taflen adnodd 6

Fy enw i yw Luz (*Loose*) ac rydw i'n ferch 14 oed. Rydw i'n byw gyda fy rhieni, fy chwaer iau, fy ewythr a'm modryb a'm cefnder. Rydym yn byw mewn tref dawel a heddychlon yn rhanbarth Puno yn Peru. Rydw i'n hoffi byw yma.

Mae fy nheulu yn bwysig iawn i mi. Mae fy nhad yn gofalu amdanaf ac mae fy mam yn rhoi llawer o sylw i mi. Mae fy chwaer yn bwysig i mi gan ei bod yn cadw cwmni i mi. Credaf fod fy nheulu'n bwriadu trefnu parti i mi ddathlu fy mhen-blwydd yn bymtheg oed. Mae troi'n bymtheg oed yn rhywbeth arbennig iawn yn Peru.

Rydw i'n mwynhau bod gyda fy ffrindiau yn yr ysgol.

Cydnabyddiaeth y llun: © Bywydau Ifanc/Sebastian Castañeda Vita

Mae fy rhieni'n gweithio'n galed i redeg busnes teilwra bach. Weithiau rydw i'n helpu hefyd. Pan oeddwn i'n naw oed, dysgais sut i olchi fy nillad a gwnïo llewys crysau gan ddefnyddio peiriant gwnïo yn yr ysgol. Dysgodd fy nhad i mi sut i ddefnyddio peiriant gwnïo ein teulu a nawr rydw i'n gwybod sut i wnïo pethau eraill hefyd. Rydw i'n helpu fy rhieni ar ôl i mi orffen fy ngwaith cartref. .

Dydw i ddim yn cael fy nhalu am y gwaith hwn ond rydw i'n credu ei bod yn iawn i blant weithio i helpu eu rhieni am eu bod yn prynu bwyd a dillad i'w plant ac yn eu cefnogi drwy'r ysgol.

Ar ddydd Llun a dydd Iau, mae fy mam yn mynd i'r farchnad i geisio gwerthu'r eitemau yr ydym wedi'u gwneud. Ar y dyddiau hyn mae hi allan rhwng 6.00am ac 8.00pm. Mae fy nhad yn gweithio yn y gweithdy gwnïo bob dydd, rhwng 6.00am ac 8.00pm o ddydd Llun i ddydd Sadwrn ac ar ddydd Sul rhwng 6.00am a 10.00am.

Dechreuais yn yr ysgol feithrin pan oeddwn yn bump oed. Ar y dechrau, yr oedd yn ddryslyd cael fy ngalw gan fy enw go iawn. Cyn hynny roedd pawb bob amser wedi fy ngalw gan fy llysenw plentyn, Milagros. Mae hyn yn golygu 'gwyrthiau'! Gorffennais yr ysgol gynradd pan oeddwn yn 11 oed. Cofiaf ein taith raddio gyda'r ysgol i Machu Picchu.

Nawr rwyf yn yr ail flwyddyn yn yr ysgol uwchradd. Dydw i byth yn colli'r ysgol, ac eithrio pan fydda i'n sâl ac mae fy rhieni'n dweud y gallaf aros gartref. Rydw i'n hoffi rhai athrawon sy'n esbonio'r gwersi'n dda. Dydw i ddim yn hoffi cyflwr gwael yr adeiladau yn ein hysgol. Mae rhai o'r ffenestri a'r loceri wedi torri ac mae graffiti ar y waliau.

Credaf y byddaf yn astudio yn y brifysgol erbyn imi fod yn 20 oed. Mae fy rhieni'n gobeithio y byddaf yn gallu cwblhau gradd prifysgol a dod yn feddyg neu'n rheolwr busnes. Maen nhw'n hapus i mi beidio â phriodi tan ar ôl i mi gwblhau fy astudiaethau.

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

Dyma Hung

Taflen adnodd 7

Rydw i eisiau mynd i'r ysgol er mwyn dysgu mwy o wybodaeth. Gwn os gallaf astudio'n dda bydd gen i well bywyd yn nes ymlaen.

Cydnabyddiaeth y llun: © Bywydau Ifanc/Pham Viet Anh

Fy enw i yw Hung (*Hungh*) ac rydw i'n fachgen 13 oed. Rydw i'n byw mewn pentref yn rhanbarth Afon Goch Delta yn Fiet-nam. Rydw i'n byw gyda fy rhieni a'm brawd hŷn. Mae gennym dŷ eithaf bach yng nghanol ein pentref. Mae gan ein tŷ iard flaen fawr ac yn yr iard gefn mae mochyn a sied i'n gwartheg. Mae gen i fy ystafell fy hun sydd â gofod tawel lle gallaf astudio.

Rydw i'n mynd i'r ysgol yn y bore ac rydw i'n gweithio ar ein fferm deuluol y rhan fwyaf o brynhawniau. Rwyf wedi bod yn helpu fy rhieni ar y fferm ers pan oeddwn yn ddeg oed.

Mae fy ysgol dri chilomedr i ffwrdd felly mae'n rhaid i mi godi'n gynnar iawn yn y bore i gyrraedd yno mewn pryd. Weithiau rydw i'n cerdded yno ac weithiau rydw i'n mynd ar feic. Ar ddydd Llun a dydd Gwener mae gen i ddosbarthiadau ychwanegol yn y prynhawn ar gyfer llenyddiaeth, mathemateg a Saesneg. Rydw i'n hoffi mathemateg.

Yn fy amser hamdden, rydw i'n astudio neu'n treulio amser gyda fy nheulu yn bennaf. Weithiau rydw i'n ymweld â'm ffrindiau ac yn chwarae marblis. Rydw i hefyd yn hoffi coginio.

Does dim llawer o lefydd i chwarae yma. Yn yr ysgol, mae dau fwrdd tenis bwrdd i'w rhannu rhwng yr holl fyfyrwyr. Mae gennym set badminton gartref yr ydym weithiau'n chwarae gyda hi yn yr iard flaen. Rydw i'n dda am wneud pethau. Rydw i'n gwneud tractorau drwy dorri poteli plastig. Mae'r plant eraill yma yn eu hoffi'n fawr.

Rhoddodd fy mrawd y gorau i'r ysgol ym Mlwyddyn 9 oherwydd iddo fethu'r arholiadau. Nid yw fy nheulu'n gyfoethog ond gan fod fy mrawd wedi rhoi'r gorau i'r ysgol, mae fy rhieni'n awyddus iawn i mi barhau. Arferai fy rhieni dalu 70,000 *dong* (tua'n US$4) y mis i mi fynd i'r ysgol ond nawr mae'n costio mwy. Mae llawer o ffioedd ychwanegol i'w talu, fel 'Cronfa Rhieni', 'Cronfa Annog', 'Ffi Ddŵr' a 'Cronfa Ddosbarth'. Mae'r gronfa ddŵr i fod i dalu am ddŵr yfed ond dydw i ddim yn ei yfed oherwydd weithiau dydyn nhw ddim yn ei ferwi'n ddigon da. Dim ond un tanc dŵr sydd ac mae'n rhaid i'r holl fyfyrwyr rannu'r un cwpan.

Ar ein fferm rydym yn tyfu planhigion a choed, gan gynnwys coed oren. Mae'r orenau'n cael eu gwerthu yn ninas Hanoi, sef prifddinas Fiet-nam. Weithiau rydym yn ei chael hi'n anodd gwneud digon o arian. Yn ddiweddar bu'n rhaid i ni werthu rhywfaint o'n tir i gael mwy o arian.

Weithiau rydw i'n poeni am orfod codi mor gynnar yn y bore a'r ffaith bod yn rhaid i mi weithio'n galed os ydw i eisiau gwneud yn dda. Credaf fod gennyf fywyd normal ac nad ydym yn dlawd nac yn gyfoethog.

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

Dyma Lien

Taflen adnodd 8

Fy enw i yw Lien (*Lee-en*) ac rydw i'n ferch 13 oed. Rydw i'n byw gyda fy nheulu ar gyrion Hanoi, prifddinas Fiet-nam. Mae gennym dŷ eithaf bach gyda gardd lysiau. Mae dwy ystafell yn ogystal â chegin a thoiled.

Mae gan yr ystafell fyw deledu, peiriant gwnïo a dau wely. Gan nad oes llawer o le yn ein tŷ ni, rydw i'n cysgu drws nesaf yn nhŷ fy ewythr. Mae fy rhieni'n cysgu yn yr ystafell gefn. Mae pobl bob amser yn galw i mewn i'n tŷ am sgwrs. Maen nhw i gyd yn eistedd i lawr ar y llawr gyda'i gilydd i siarad am bethau.

Fy hoff bynciau yw celf a Saesneg. Rydw i'n aml yn cael marciau da yn y pynciau hyn.

Cydnabyddiaeth y llun: © Bywydau Ifanc/Pham Viet Anh

Mae ein teulu'n ei chael hi'n anodd gwneud digon o arian. Mae'n rhaid i fy rhieni weithio oriau hir ac ymhell oddi cartref. Gosodwr brics yw fy nhad ac mae fy mam yn gweithio mewn ffatri grochenwaith yn y dref leol. Mae'n rhaid iddyn nhw adael cartref yn gynnar iawn yn y bore felly rydw i'n gwneud yr holl goginio, golchi a garddio. Rydw i hefyd yn mynd â'm brawd a'm chwaer iau i'r ysgol bob bore. Mae gen i chwaer hŷn ond mae hi wedi symud i'r ddinas i astudio.

Rydw i'n deffro yn y bore, yn golchi fy wyneb, yn brwsio fy nannedd ac yn mynd i'r ysgol. Rydw i'n dod adref am hanner dydd, yn cael cinio, yn golchi'r llestri ac yn mynd yn ôl i'r ysgol yn y prynhawn.

Mae astudio'n bwysig ar gyfer fy nyfodol gan ei fod yn rhoi gwybodaeth i mi. Yn yr ysgol rydw i'n hoffi cwrdd â'm hathrawon, bod gyda ffrindiau a dysgu pethau newydd. Rydw i hefyd yn hoffi gwneud naid uchel, naid hir a rhedeg ond dydw i ddim wedi ennill unrhyw wobrau am y rhain eto. Un o'm hatgofion hapusaf yw pan oeddwn ym Mlwyddyn 8. Gwnaethom sefyll yn y glaw trwm gyda fy nghyd-ddisgyblion ac roedd fel sefyll mewn cawod! Dro arall pan oeddwn yn 10 oed, roedd parti ac es i a'm cyd-ddisgyblion i dŷ ein hathrawes.

Gartref, rydw i'n hoffi gofalu am yr ardd lysiau. Rydw i'n hoffi'r amser hwn oherwydd bod fy mrawd a'm chwaer iau yn mynd gyda mi a gallwn siarad â'n gilydd wrth gasglu llysiau.

Rydw i hefyd yn hoffi coginio reis oherwydd mae hyn yn hawdd. Y cyfan y mae angen ei wneud ydy rhoi'r popty reis ymlaen!

Rydw i'n treulio llawer o amser gyda fy neiniau a theidiau. Rydw i'n caru fy nhaid yn fawr iawn. Mae'n aml yn gofalu amdanaf oherwydd bod fy mam-gu wedi'i pharlysu. Weithiau maen nhw'n rhoi melysion i mi pan fydda i'n mynd i'w tŷ. Pryd bynnag y byddaf yn teimlo'n drist, rydw i'n siarad â'm hewythr neu fy modryb.

Pan oeddwn yn 12 oed, gwnaeth fy neiniau a theidiau roi rhywfaint o arian i'm rhieni brynu peiriant gwnïo. Yn yr haf, rydw i'n defnyddio'r peiriant gwnïo i ennill arian. Rydw i'n gweithio rhwng 8.00am a 5.00pm, gydag egwyl i ginio. Rydw i'n gorffwys pan fydd angen i mi wneud hynny. Rydw i'n ennill tua 20,000 – 30,000 dong y dydd (tua £0.56 – £0.84). Rydw i'n rhoi'r arian hwn i'm mam.

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

OXFAM

Y defnydd o amser a rhyw

Taflen adnodd 9

Nodir y defnydd o amser ar ffurf oriau degol.

Gweithgaredd	Ethiopia		India		Peru		Fiet-nam	
	Bechgyn	**Merched**	**Bechgyn**	**Merched**	**Bechgyn**	**Merched**	**Bechgyn**	**Merched**
Yr amser a dreulir yn cysgu	9.0	9.0	8.9	8.9	9.5	9.7	8.9	8.6
Yr amser a dreulir yn gofalu am bobl eraill	0.5	0.8	0.1	0.3	1.2	1.4	0.3	0.4
Yr amser a dreulir yn gwneud tasgau domestig	1.7	2.8	0.7	1.4	2.2	2.3	1.0	1.4
Yr amser a dreulir yn gwneud tasgau ar fferm neu ym musnes y	2.0	0.9	0.4	0.2	0.9	0.9	0.7	0.6
Yr amser a dreulir yn gweithio am dâl y tu allan i'r aelwyd	0.2	0.1	0.4	0.4	0.3	0.2	0.0	0.1
Yr amser a dreulir yn yr ysgol	5.3	5.5	6.1	6.2	4.8	4.8	4.4	4.4
Yr amser a dreulir yn astudio y tu allan i'r ysgol	1.7	1.7	2.0	1.8	2.9	3.0	2.7	3.0
Yr amser a dreulir yn chwarae neu'n gwneud gweithgareddau hamdden	3.0	2.6	4.1	3.5	2.7	2.4	6.0	5.5

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

Y defnydd o amser mewn ardaloedd dinesig a gwledig

Taflen adnodd 10

Nodir y defnydd o amser ar ffurf oriau degol.

Gweithgaredd	Ethiopia		India		Peru		Fiet-nam	
	Dinesig	**Gwledig**	**Dinesig**	**Gwledig**	**Dinesig**	**Gwledig**	**Dinesig**	**Gwledig**
Yr amser a dreulir yn cysgu	9.1	9.0	8.7	9.0	9.6	9.5	8.6	8.8
Yr amser a dreulir yn gofalu am bobl eraill	0.6	0.6	0.2	0.2	1.2	1.5	0.4	0.3
Yr amser a dreulir yn gwneud tasgau domestig	2.2	2.3	0.8	1.1	2.2	2.3	0.9	1.3
Yr amser a dreulir yn gwneud tasgau ar fferm neu ym musnes y teulu	0.4	2.2	0.0	0.4	0.6	1.7	0.1	0.8
Yr amser a dreulir yn gweithio am dâl y tu allan i'r aelwyd	0.1	0.2	0.2	0.5	0.3	0.3	0.0	0.1
Yr amser a dreulir yn yr ysgol	5.9	5.1	6.8	5.9	4.9	4.3	4.7	4.3
Yr amser a dreulir yn astudio y tu allan i'r ysgol	1.9	1.6	2.1	1.9	3.1	2.6	4.1	2.6
Yr amser a dreulir yn chwarae neu'n gwneud gweithgareddau hamdden	3.3	2.5	3.7	3.8	2.7	2.2	5.2	5.9

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.

Siart bar Bywydau Ifanc ynghylch y defnydd o amser

Taflen gweithgaredd 2

Defnyddiwch yr echeli gwag isod i greu siart bar sy'n dangos eich defnydd o amser yn ystod diwrnod arferol.

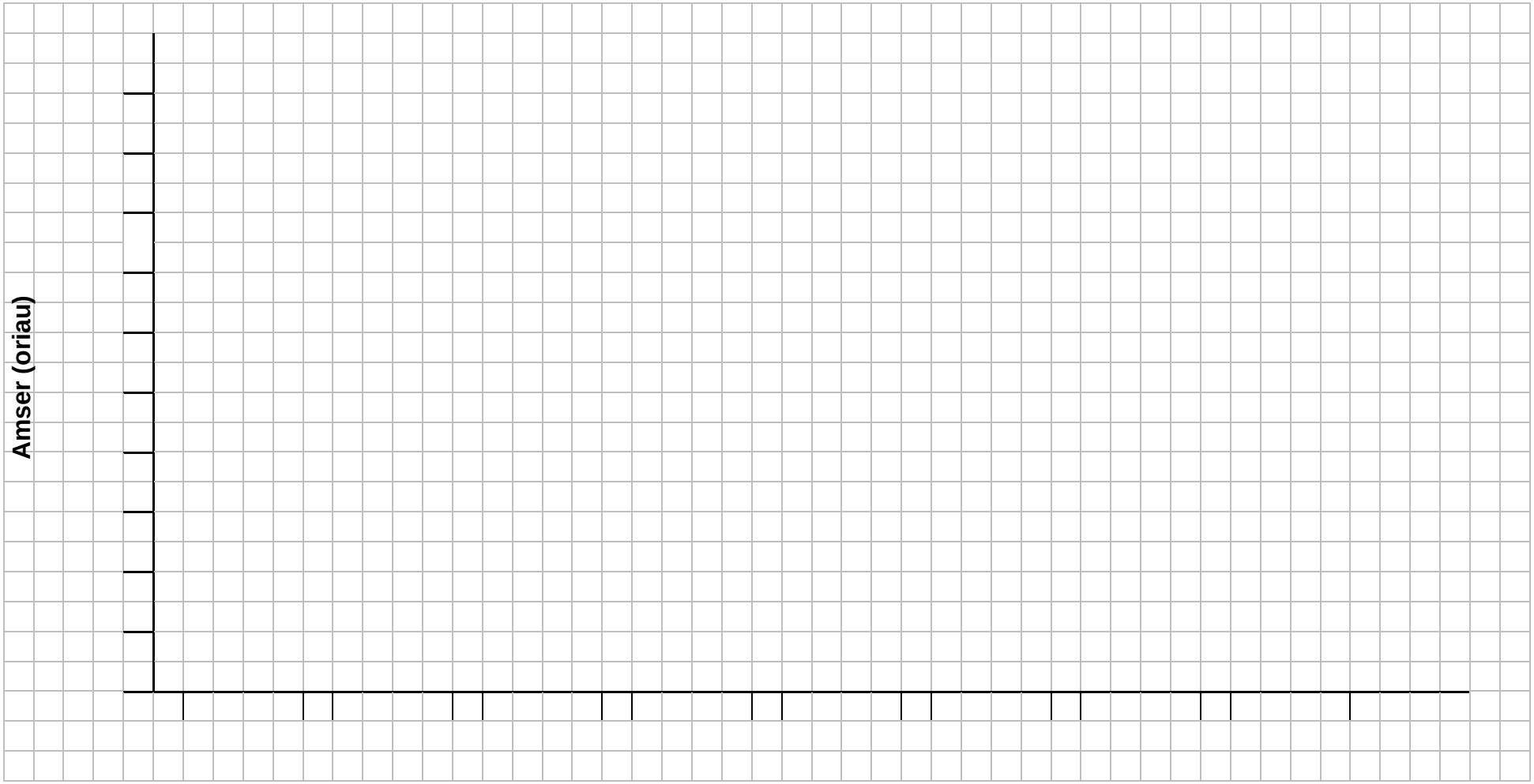

Gweithgaredd

Hawlfraint © Oxfam GB. Dim ond i ddibenion addysgol y gallwch atgynhyrchu'r ddogfen hon.